

PÉČE O ZVONY

Dokument Komise pro kulturu ČBK

Česká biskupská konference (na návrh Komise pro kulturu) vyzývá, aby do programu závěrečného roku Desetiletí byla zařazena i péče o zvony v našich chrámech, kaplích a zvonících. Zvony jsou spjaty s životem Božího lidu, svolávají k bohoslužbám a vyzývají k modlitbě, ohlašují radostné i bolestné události. Patří k duchovnímu i kulturnímu dědictví národa a církve. Péče o zvony je aktuální také vzhledem k slavení svatovojtěšského milénia a blížícího se nového tisíciletí.

Farníci (vždy s vědomím duchovního správce) ať se ve své péči o zvony zaměří zejména na tyto zásadní úkony:

- provedení úklidu ve zvonici
- umístění vhodné sítě do oken věží proti ptákům
- odstranění nečistoty ze zvonu
- kontrola dotaženosti zvonu v závěsu
- kontrola uvolněných šroubů závěsu
- zpevnění uvolněné páky
- kontrola stavu ložisek v závěsu a jejich přiměřené namazání
- odstranění rozkvyvu zvonové stolice
- kontrola, zda srdce se pohybuje v přímce nebo v elipse
- kontrola stavu a pevnosti závěsného oka pro srdce

Základní normy pro restaurátorské zásahy v péči o zvony:

- 1) Při potřebném restaurování zvonu spolupracovat s diecézním kampanologem, v příp. památkově chráněných zvonů též se znalci státní památkové péče (podle zák. č. 20/1987 Sb.). Závazné stanovisko vydává okresní úřad na základě odborného vyjádření památkového ústavu nebo znalce.
- 2) Vytlučení úderového kruhu (věnce) v místě úderu srdce nemá přesáhnout 10 % (v případě ručního zvonění 12 až 15 %). Nad tuto normu je již třeba vyvaření vytlučených míst.
- 3) Při zjištění patrné trhliny a výrazné změny zvuku zvonu je třeba ihned přestat se zvoněním.
- 4) Provedený svar musí být kvalitní, bez pórů, homogenně spojen s tělesem zvonu. Povrch svaru kolem trhliny ať je omezen na minimum. Původní základní charakter zvuku a tón zvonu nesmí být změněn. Je třeba počítat s nevyhnutelnou změnou zabarvení v důsledku svaru. Při svařování zvonu jde o vysoce náročnou práci, kterou lze svěřit pouze zkušenému zvonáři. Jakékoli amatérské svařování autogenem či jinými prostředky je nepřijatelné.
- 5) Reliéfy, ozdoby a nápisy ať jsou předem sejmuty do forem odbornou metodou s ohledem na význam kulturní památky. Před opravou je třeba zvon dokumentovat, zejména fotograficky, a to včetně příslušenství.
- 6) Chybějící díly koruny zvonu se mají dodatečně vytvarovat a navařit jako jednotlivé třmeny koruny, jako díly koruny nebo celá koruna. Zásah má být omezen na nutnou míru danou technikou svařování.
- 7) Není přípustné provrtání hlavy (hřídle) zvonu ani „čepce“ (horní část korpusu zvonu) pro narušení hmoty zvonu, zvuku a uměleckého charakteru zvonu.
- 8) Je třeba varovat před tzv. přelitím zvonu, které ruší historickou i kulturní identitu původního zvonu. V dnešní době, kdy je známa technika svařování, je tato praxe všeobecně odmítána. U historických zvonů je přelití, třeba i puklého zvonu, nutno rozhodně odmítnout.
- 9) Každý záměr elektrifikace zvonu zásadně konzultovat s diecézním kampanologem. Trvat na smluvním zajištění servisní péče o vyzváněč. Při elektrifikaci památkově chráněných zvonů je nutno vyžádat stanovisko památkové péče. Převzetí práce zajistit takovým způsobem, aby zjevné závady byly zjištěny před zaplacením faktury a požadováno jejich odstranění.

- 10) Původní dřevěné závěsy zvonu nenahrazovat ocelovými nosníky (traverzami). Nezavěšovat památné zvony na zalomené osy a neinstalovat do nich tzv. padající srdce nebo srdce s protizávažím. Srdce pro historické zvony, stejně tak jako i pro nové zvony, musejí mít odpovídající tvar a velikost.

Podrobnější pokyny k jednotlivým bodům:

- Úklid ve zvonici – je třeba upozornit na fyzickou náročnost této práce, nutnost opatrnosti tam, kde lze předpokládat zchátralost schodiště a podlah. Též je nutné hygienické zabezpečení celé akce (brigádníci přijdou do styku s exkrementy a rozkládajícími se mrtvolami ptáků.)
- Pletivo je nutné umístit i do oken věží a přes žaluzie zevnitř. Dbát na důsledném uzavření okenice po zvonění i poklopu ve střeše z pudy.
- Zvony čistíme raději „na mokro“, mírně vlažnou vodou, rýžovými kartáči (nikdy ocelovými!). Suché čištění je namáhavější a méně účinné. Při použití saponátu zvon nakonec celý opláchnout a osušit.
- Kontrolu dotažení závěsu a dotažení šroubů stahujících korunu zvonu provádíme tak, že zvon pevně uchopíme a zkusíme s ním otáčet. Cítíme-li vůli v pohybu, byť jen o několik milimetrů, je to varování. Šrouby stahující pásy koruny je třeba odrezit (petrolejem, brzdovou kapalinou nebo prostředkem Konkor) a poté matice klíčem dotáhnout. Bez tohoto opatření se bude vůle stále zvětšovat.
- Zpevnění uvolněné páky: Pokud je páka původní (dřevěná), dotáhneme šroubky třmenu, v němž je páka uchycena. Pokud toto nepomůže, je možno dočasně páku zpevnit klínky z tvrdého dřeva. Zde jde pouze o provizorní opatření. Lépe je páku vyměnit, nejraději zhotovit kopii z odpovídajícího dřeva. U ocelových pák dotáhnout šrouby a občas je zkontrolovat.
- Kontrola ložisek závěsu: Zvon uchopíme a snažíme se jím „lomcovat“ ze strany na stranu – sledujeme, zda osa závěsu popojíždí či nikoliv. Pokud ano, je nutná výměna ložisek, nebo (v případě kluzných ložisek) je třeba upravit vůli nastrčením podložek na čepy zvonové hlavy. Tento úkon je nutno svěřit zvonáři nebo zkušené firmě.
- Zvonová stolice nemá mít přímý styk se zdivem, aby se ořesy nepřenašely do zdiva. Pouhé zpevnění rozviklané zvonové stolice zvládne i dobrý řemeslník. Tam, kde jde o výměnu trámů, je třeba svěřit práci odborníkům.
- Kontrola závěsu (šarnýru) srdce. Srdce má opisovat přímou dráhu, nikoli eliptickou. Má tlouci do nejsilnější části věnce. Pokud tomu tak není, je třeba věc napravit. Šarnýr i závěs lze prodloužit nebo zkrátit (v řemenu bývají patriční otvory). Je též třeba zkontrolovat, zda řemen není příliš zeslaben (prořfen). Řemeny bývají zajištěny ocelovým plechem, který v případě prasknutí řemenu zabrání vypadnutí srdce, pokud není plech přerezivělý. I zde je v případě pochybností lépe svěřit práci odborníkovi. U nových srdcí zavěšených na pevné nízké ose s protizávažím tato starost odpadá. Je však třeba důrazně varovat před instalací těchto nových konstrukcí do starých zvonů.
- Kontrola stavu a pevnosti závěsného oka pro srdce.